

KARLO MIRTH

SVJETIONIK POD NEHAJEM

U okviru proslave 250. obljetnice senjskog srednjeg školstva, održane su, početkom studenoga 1989., svečane akademije, izložbe i znanstveni skup u Senju, pod pokroviteljstvom Akademije iz Zagreba, Hrvatskog sabora i Riječko-senjske nadbiskupije. Istodobno su obilježeni jubileji 150. obljetnice obnove senjske gimnazije, 120. obljetnice smrti njenog obnovitelja biskupa Mirka Ožegovića (1775-1869) i 50. obljetnice smrti Vladimira Čopića, otkrivanjem njegovog poprsja. Osim te novinske vijesti i naslova nekih predavanja, održanih tom prigodom, koja obrađuju zanimljive teme, ali ne znam kako su obrađene, ništa mi drugo nije poznato. Poznato mi je, međutim nešto iz prošlosti senjske gimnazije, jer sam bio njezin đak pred više od pedeset godina, od 1932. do 1936., kad sam tamo i maturirao. Nikad nisam mislio, da ću iz ovolike vremenske i geografske udaljenosti, preko Atlantika, imati prigode da iznesem nekoliko slika iz Senja moje mladosti i gimnazije, koja je imala ključnu važnost u mojem životnom odgoju.

Prve uspomene na uskočki grad idu još dalje, u moje prvo djetinjstvo. U Senju mi je živjela rodbina s majčine strane, a u senjskoj luci smo se ukrcavali na brod na putu u Bakar, rodni grad moje majke. Uvijek, kao i prvi puta, na putu iz Like, prelazeći Senjsko bilo, zastao bi mi dah od divljenja, ugledavši s visine Vratnika, modru morskpu pučinu Jadrana i po njoj porazbacane otoke, u bojama koje su se uvijek drukčije prelijevale prema dobi dana i godine.

Kad sam kao petnaestgodišnji mladić počeo polaziti više razrede gimnazije u Senju, ne mogu reći da sam prvih mjeseci bio najsretniji. Po prvi puta ostavih rodnu kuću u Otočcu. Manjkala su mi prostrana polja i livade Gacke doline, bistra ponornica Gacka, njezina jezera u Švici, slapovi s njezinim izvora i ponora i svud naokolo brda, šume, planine. A ovdje? Makar da sam volio more, kuda ćeš po moru? Škola poče, ljeto prođe, pa nema ni kupanja do svršetka školske godine. Najveći užitak koji ostade bile su šetnje uz morskpu obalu. Grad sav od kamena i na kamenu. Osim "aleje", ponosnog i krasnog drvoreda, te stabala i zelena raslinstva uvučena u Senjsku dragu, kroz koju, po milosti i rasporedu nebeskih oblaka, rumori "Potok" (ili podivlja u kratkotrajnu neobuzdanu bujicu da za ljetne žege zasp), bilo je malo zelenila. Brdovito zaleđe, najvećim dijelom golotinja s čupercima grmlja i ponekim pogrbljenim borom - krivuljem, izgledalo je poput izbrazdana, suncem popaljena obraza starog ribara, koji senjska bura nije dobro obrijala.

Biskup Mirko Ožegović (1775-1869), koji je utemeljio senjsku gimnaziju kao javnu ustanovu 1839, a konvikt "Ožegovićianum" 1857., došao je u Senj iz gornje Hrvatske. Rođen je u Vinarevcu, kraj Križevaca, svršio studij prava u Zagrebu i radio kao bilježnik kod Banskog stola. Tek poslije toga se odlučuje za svećeničko zvanje i odlazi u sjemenište. Posebno se istaknuo pisanjem rasprava na latinskom jeziku, pobijajući mađarska presizanja na slavonske županije. Vršio je i mnoge druge službe, bio član Stola sedmorice u Pešti, a kad je 1833., u osvit ilirizma, postao senjskim biskupom, bio je poznata ličnost u cijeloj Hrvatskoj. Uspješno se je odupirao zahtjevu zapovjednika

Sl. 1. Stara i slavna Senjska gimnazija (u predjelu "Zgon") u kojoj su tisuće učenika iz Senja, Like, Hrvatskog primorja, Gorskog kotara pa i šire Hrvatske stjecale svekoliko znanje, moć rasuđivanja, ljubav prema radu i hrvatskoj domovini; snimljeno oko 1940.

Vojne krajine, da se u senjsku gimnaziju uvede mađarski jezik. Dijelio je opće oduševljenje kad je 1847. Hrvatski sabor uzakonio hrvatski jezik. I kad je, 1848., Josip Jelačić postao banom i narod ga sa sabora, pod vedrim nebom, na Katarinskom trgu u Zagrebu, ponio na rukama u crkvu Sv. Marka, senjski biskup Ožegović bio je taj, koji je u crkvi odslužio svečanu misu na staroslavenskom. Iste je godine ban Jelačić posjetio biskupa u Senju, odsjevši u novim biskupskim dvorima, koje je Ožegović izgradio. Po svojem zauzimanju i ulaganju vlastitih sredstava u prosvjetne i vjerske ustanove, biskup Ožegović je sigurno najveći dobrotvor i mecena Senja u novijim vremenima.

Kad sam ja ušao u "Ožegovićianum", zavod je navršio 75. obljetnicu opstanka. Kroz njega je već bilo prošlo nekoliko tisuća gojenaca. U moje vrijeme živjelo je u zavodu preko stotinu đaka iz raznih dijelova Hrvatske, ali ponajviše iz bližeg područja: primorskih mjesta, Podgore, otoka, Like i Gorskog kotara. Osim "Ožegovićianuma", postojao je još jedan konvikt, "Palestra", vlasništvo profesora Šimatića, gdje su stan i opskrba bili skuplji, kućni red slobodniji i u kojem je bilo kojih tridesetak đaka. Sve u svemu, senjsku je gimnaziju tada pohađalo od 150 do 200 đaka, koji nisu bili iz Senja. Uz sve ono, što smo učili u gimnaziji, koja je bila na glasu po visokoj vrsnoći nastave, ovaj je raznoliki sastav đaka omogućio, da smo mnogo naučili jedni o drugima, o životu krajeva iz kojih smo došli, sklopili uske prijateljske veze, što je sve zajedno bila dragocjena dodatna životna škola, jedinstveno zajedničko iskustvo, koje nas je povezalo.

Zgrada "Ožegovićianuma", najveća i najmonumentalnija u cijelom Senju je nekadašnji "Kaštel" poznat još u 14. stoljeću, a možda sagrađen još i prije. U njemu su bili knezovi krčki i senjski Frankapani, koji su ga učvrstili u 15. stoljeću, za obranu od Turaka. Postao je čvrsto mjesto u južno-jugoistočnom dijelu obrambenih zidova, kojima je Senj opasan. Vršili su se popravci i preinake, ali temeljni nacrt ostao je nepromijenjen do danas. Masivni su zidovi ostali na svojem mjestu. Tko sve nije u tom "Kaštelu" živio? Bio je tu i glasoviti senjski kapetan Ivan Lenković, koji je uvidio, da nakon pada Klisa 1537., "Kaštel" ne će moći odoljeti neprijatelju, pa je na brijegu povrh "Kaštela" sagrađio utvrdu Nehaj, godine 1558. Porušio je, s dopuštanjem crkvenih vlasti, i samostane izvan gradskih zidina, jer ih se nije moglo braniti, a kamenje tih samostana uzidano je u Nehaj, koji je sagrađen po najmodernijim principima gradnje ondašnjih utvrda. Ta činjenica i okolnost, da se u ovom području sleglo dosta prebjega i uskoka pred Turcima, vičnih

Sl. 2. Stari gradski, frankopanski kaštel, sjelo senjskih kapetana, od 1896. biskupski konvikt "Ožegovićianum"; kroz ovaj dom prošle su tisuće pitomaca-gimnazijalaca koji su kasnije kroz život svojim djelom i znanjem osvijetlili ime konvikta "Ožegovićianum", snimljeno 1900.

ratovanju i smionim zaletanjima u područja pod turskom vlašću, vjerojatno je utjecala da se Turci nisu upustili u osvajanje Senja.

Među zidovima nekadašnjeg "Kaštela" odzvanjao je sada naš mladenački žamor, cika i vika (samo u dopuštene sate odmora!). U Rabatinoj kuli - tako nazvanoj po komesaru Rabati, koji je bio poslan da "ukroti" uskoke, a protiv kojeg se Senjani pobuniše i tu ga pogubiše, na Staru godinu 1601., - odjekivala je molitva. Tu je bila zavodska kapela, u kojoj se služila misa svakog jutra. Tu, u toj kapeli, u Rabatinoj kuli, vidio sam prvi puta ondašnjeg nadbiskupa-koadjutora Alojzija Stepinca. Bilo je to pod kraj školske godine, vjerojatno u lipnju 1935, godinu dana nakon njegova imenovanja na taj visoki položaj. Stajao je pred nama kao eterična pojava, produhovljena izgleda, te mi se duboko urezao u sjećanje. Oslovio nas je poticajnim riječima. U predvorju zgrade prolazili smo pokraj ugrađene ploče s natpisom: HUMANITARNI ZAVOD "OŽEGOVIĆIANUM", UTEMELJEN G. 1857. PO BISKUPU BARUNU OŽEGOVIĆU - PROŠIREN I SMJEŠTEN U OVU ZGRADU PRVE GODINE BISKUPOVANJA DRA ANTUNA MAUROVIĆA G. 1896. Kao što se vidi iz ovog nadpisa zadnja velika pregradnja "Kaštela" obavljena je krajem prošlog stoljeća. Obnova je načinjena po nacrtu jednog zagrebačkoga graditelja. Zgrada je dobila neoklasicistički izgled, stil koji je prevladavao u ono vrijeme u svijetu. Po tom stilu ta zgrada odudara od ostalih senjskih građevina. I kako u tom negdašnjem "Kaštelu" svaki kamen pamti dugu povijest, spomenut ću, da na pročelju zgrade "Ožegovićianuma", i danas stoji spomen ploča Pavla Rittera Vitezovića (1652-

1713), književnika i povjesničara, koju su podigla Braća Hrvatskog Zmaja, prigodom tisućgodišnjice hrvatskog kraljevstva, godine 1925.

Ravnatelj "Ožegovićianuma" bio je monsignor Vladimir Usmiani, koji je rođen u Otočcu, pa su se naše obitelji dobro poznavale. Njegovi stari su došli u Otočac s otoka Raba i imali su trgovinu kože. Usmiani, koji je tada imao četrdeset i dvije godine, sve je svoje svećeničke službe obavljao u Senju: kao kateheta, kao prefekt, a potom, od 1928. do 1945., ravnatelj "Ožegovićianuma." Istakao se je kao vrstan odgojitelj i administrator. Nastojao je da odgoj u zavodu što bolje nadopuni školsku naobrazbu, posvetivši posebnu pozornost glazbi, kazalištu i drugim područjima stvaralačkog rada. On uvodi za nadstojnike studija stručne odgojitelje, svjetovnjake. Od svojeg osnutka "Ožegovićianum" nije bio zamišljen kao neko "malo sjemenište", koje će težiti da upućuje čak u svećeničko zvanje, nego da pruži što širu kulturu svakom, pa da izabere zvanje, koje mu najbolje odgovara. Gojenci, koji izabraše duhovna zvanja, redovito su se istakli kao vrlo dobri svećenici. (Jedan od tih, prijatelj Rev. Stanko Golik, djeluje duga desetljeća u Omahi, Nebraska, gdje je, nedavno, proslavio 50. obljetnicu misništva). Kao administrator, Usmiani je stalno uvodio nove ili obnavljao postojeće naprave i uređaje, tako da je zgrada uvijek bila besprijekorno uređena i odgovarala suvremenim potrebama. Pod njegovim ravnanjem "Ožegovićianum" je postao jednim od najmodernijih i najboljih zavoda ove vrste u Hrvatskoj. Kao i mnogi drugi svećenici senjske biskupije, morao je monsignor Usmiani napustiti Senj, u proljeće 1945. Našao je utočište i gostoprimstvo kod Benediktinskog reda, u opatiji Sv. Justine, u Padovi. Umro je na Novu godinu 1978. u 88. godini života. Mrtvo tijelo posljednjeg ravnatelja "Ožegovićianuma" pokopano je u kaptolskoj grobnici, na groblju Sv. Vida, u Senju, koju je on dao sagraditi.

Jedan od svjetovnih odgojitelja u "Ožegovićianumu" bio je profesor glazbe Ivica Krmptić, koji je napisao operetu "Masa i Drasa" po dvojici osebujnih i popularnih senjskih "fakina" (tako su, u Senju, po talijanskom "faccino", zvali nosače prtljage, poslužitelje i mlade skitače). Nije se ovdje radilo "da je svaka sličnost sa živim osobama slučajna", jer je svatko u Senju znao za Masu i Drasu, koji su dočekivali brodove, autobuse i bili uvijek po ulici, nudeći svoje usluge. Da se može slobodno upotrijebiti njihovo ime, oni su prodali svoje "autorsko pravo". Svaki od njih dobio je nekoliko stotina dinara. Za vrijeme priredbe sjedili su u prvom redu, do biskupa, i bili ponosni. Jer komu je u Senju, ikada, bila posvećena opereta? I to još za života! Sadržaj je bio bez komplikacija. Masa i Drasa nađoše se u Monte Carlu. Pukim slučajem, ne znajući ni sami kako, spasiše život princu od Monaka. Za nagradu dobiše veliku sumu novaca s kojom se vratiše u Senj i odluče da potroše novac za obnovu grada. Tekst je bio duhovit, ali najvažnija je bila Krmptićeva glazba koja je bila izvrsna. Pitomci zavoda pružili su sjajnu izvedbu. Đuka Malvić, iz Novog Vinodola, koji sada živi u Kaliforniji bio je "Masa", a Ljubo Stipanić iz Crikvenice, koji je sigurno negdje u Hrvatskoj, bio je "Drasa". Ostali su mi u sjećanju stihovi jednog dueta:

- Ja sam Masa
- Ja sam Drasa
- Mi smo senjska dva fakina
- Senja grada vjerna sina.
- Niš ne delat,
- Puno jist,
- Malo šećat,
- Dobro pit.
- Glavno da čovik je sit
- Fučkam ja na cili svit!

Napisao sam prikaze te operete u novini *Lička sloga*, koja je izlazila u Zagrebu. Što sam napisao ne znam, ali to je bila moja prva tiskana - nazovimo je tako - "kazališna kritika". Čuo sam da su partizani, kad su zaposjeli Senj, u proljeće 1945., ubili Ivicu Krmpotića.

Živeći u tom nekadašnjem "Kaštelu", baš ispod samog Nehaja, čitao sam s drugim osjećajem roman Senjanina Vjenceslava Novaka *PodNehajem*. Gutao sam i druge njegove romane i pripovijesti iz senjskog života i Podgorja i drukčijim očima gledao na život, koji se tu oko mene odvija, kao nastavak onoga koji je opisivao Novak. I kad smo učili o pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću ili čitali njegove pjesme i to je bilo upodunjeno posebnom slikom, jer smo toliko puta prolazili uz pjesnikovu rodnu kuću, u blizini senjske katedrale. S ulice je vodilo desetak, dvanaest kamenih stepenica do razine prvoga kata.

Udaljenost između "Ožegovićanuma" i gimnazije iznosila je svega nekoliko stotina metara. Službeni je naziv bio "Državna realna gimnazija". Na pročelju zgrade stoji i danas crna mramorna ploča, postavljena 1881. sa zlatnim nadpisom:

EMERICO L. B. OŽEGOVIĆ
DE BARLABAŠEVEC
VIRO PATRIAE AMATISSMO
RESTITUTORI GIMNASII
MECENATIQUE BENIGNISSMO
XI CAL. FEBR MDCCCLXXXI.

Gledajući s pročelja "Ožegovićanuma" na prostrani trg "Cilnicu", desno, pri dnu trga, bilo je nekadašnje franjevačko sjemenište s kloštom i crkvom Sv. Franje iza njega. I samostan i crkvu podigao je kapetan Lenković ovdje, unutar gradskih zidina, istodobno kad je gradio i Nehaj. To je bilo izgrađeno u zamjenu za porušene crkve i samostane, izložene turskoj opasnosti izvan gradskih zidina. Franjevci odavna odseliše na Trsat, pa je to sada podpadalo pod biskupiju i biskupija je, upravo u vrijeme mog boravka, ponovno otvorila sjemenište. Crkva Sv. Franje postala je neke vrsti senjskog Pantheona. Bila je puna nadgrobničkih ploča pokopanih uskoka i drugih istaknutih Senjana. U njoj su se, nedjeljom, održavale mise za gimnazijske đake. Za vrijeme rata, 1943., bombardiranjem je potpuno uništena, osim zvonika. Neprocjenjivi gubitak.

A kad se jednom zađe u uske, kamenom popločane ulice, tu se nailazilo na svakojaka iznenađenja. Nakon niza jednoličnih kamenih kuća pojavi se impresivan, umjetnički isklesan kameni portal nekadašnjih palača, pa onda tu i tamo uzidani umjetnički reljefi, nadpisi i kuće s ugaonim kipovima - usječeni ugao zida, u koji je smješten kip. Neke su kuće opet "presedlale" ulicu, povezavši suprotne strane, ostavivši ispod sebe "prolaze" koji izgledaju poput malog tunela. U takvim su kućama ljudi zapravo živjeli povrh ulice. Vrlo skladan građevinski sklop činila je "široka kuntrada". U kuntradi se nalazila kuća Jurja Blagaića s uklesanim nadpisom u latinici i glagoljici. Tu čovjek osjeti, kako je glagoljica bila ovdje živo pismo živog jezika, koji nije bio mrtvo slovo, ograničeno samo na misale i brevijere. Tu je negdje morala biti i kuća u kojoj je, u kolovozu 1494., izašao glagoljski misal koji "biše štampani... od domina Blaža Baromića", kanonika senjske crkve, koji je, u Veneciji, izučio tiskarsko umijeće i dao lijevati glagoljska slova, koja je prenio u Senj, u tiskaru koju je podigao zajedno s mecenom, arhidakonom Silvesterom Bedričićem. Pored drugih liturgijskih knjiga iz davnine, na staroslavenskom, tu je tiskana i jedna poučna knjiga na hrvatskom, u čakavskom narječju, 1496. Kad bi bilo moguće iz tih stoljetnih, vremenskih zastora zaviriti u tu prvu senjsku tiskaru i vidjeti, kako se rad u njoj odvijao? Kako se je proslavilo, kad je prvi glagoljski misal bio dotiskan?

Sl. 3. Stari franjevački samostan i dugo vremena glagoljsko biskupsko sjemenište, duhovno rasadište hrvatskih svećenika, sklad arhitekture, reda i odnosa za izgled svoga grada; snimljeno oko 1940.

Arheološki ostatci i stare pergamene vode nas još dalje u mnoga stoljeća unatrag. Zadržat ćemo se samo na još jednom događaju, na buli Pape Inoncenta IV. upućenoj senjskom biskupu Filipu 1248. godine, kojom on dopušta upotrebu narodnog jezika u crkvenim obredima. To je bilo punih 700 godina prije Drugog Vatikanskog koncila, koji je to isto načelo usvojio, kao univerzalni princip za sve narode Katoličke crkve. Dobro nas podučite, da ne smije biti senjskog đaka, koji ne bi znao za taj događaj i tu godinu. A da godinu lakše zapamtimo uputiše nas na slijedeći mnemotehnički "trik": 12 puta 4 je 48, pa izade 1248, kad se prva i zadnja brojka povežu.

**

A život tih dana oko nas? Bilo je to razdoblje diktature kralja Aleksandra. S gimnazija su se uklanjali profesori, koji su bili istaknuti Hrvati. U Senju je, nešto prije mog dolaska, umirovljen ravnatelj gimnazije Božo Katalinić. Drugi su bili izloženi raznim pritiscima. Profesoru Miroslavu Sušiću, koji je bio premješten u Crnu Goru, nije preostalo drugo, nego da ode u mirovinu. Sustavno se uvodio sve veći broj udžbenika na srpskom, tiskanih ćirilicom, objavljenih u Beogradu i u Srbiji. Morali smo ih kupovati i nisu bili baš jeftini. Ako je tim metodama "vaspitanja" bio cilj da nas odhrvati i pojugoslaveni, onda zaista nije bilo bolje metode da se postigne protivno. Kad su, nakon pogibije kralja Aleksandra, raspisani izbori za svibanj 1935., s listom opozicije, kojoj je na čelu stajao Dr. Vladko Maček, predsjednik Hrvatske Seljačke Stranke, otišao sam do mjesnog istaknutog pristaše stranke, gostioničara Matije Moguš, koji je pred izbore odilazio u Zagreb. Želio sam znati, što ima nova? Dao mi je nekih dvadesetak Mačekovih slika, koje sam podijelio u "Ožegovićanumu" među kolegama. To je naelektriziralo

Sl. 4. Stari senjski trg Cilnica ili Velika Placa, hotel "Zagreb", vlasnik Marija Janušić, desno trgovina "Emil Pagliarini"; snimljeno oko 1935.

atmosferu i Milan Pavlović, sin kasnijeg narodnog zastupnika iz Brinja, odmah je sastavio rodoljubnu pjesmu koju je ispisao na poleđini slike. I bez upozorenja, te su se slike držale u ladicama, jer nitko nije želio da "Ožegovićianum" zbog toga dođe u neku nepriliku. Treba podsjetiti, da su tada hrvatsko ime i hrvatska zastava bili van zakona.

A u gimnaziji? Najveći utjecaj na mene izvršio je Jaroslav Šidak, profesor povijesti i moj razrednik. On je tada upravo nekako prekoračio tridesetu godinu života. Obitelj mu je imala trgovinu muzikalija u Prolazu Tuškanac, u Zagrebu, a i on je bio izvrsno verziran u glazbi i glazbeno nadaren. Dolazio bi u "Ožegovićianum" i tamo je s Ivicom Krmpotićem, četveroručno, svirao na glasoviru. Dok smo mi, u jednom krilu zavoda, studirali pred večer, iz drugog su dolazili virtuozno izvedeni koncerti. Šidak je nastojao, da stalnim vježbama i na tom području bude u kondiciji. Međutim, on je, povrh svega, bio izvanredan profesor povijesti "nove škole". Dok smo starim metodama naučeno znanje slagali po odijeljenim "pretincima" pamćenja, bilo po zemljama, ili po kojem drugom kriteriju, Šidak bi stalno postavljao "izazovna" pitanja, za koja je trebalo iskopati ponešto iz svakog od tih "pretinaca", povezati političke, ekonomske, umjetničke elemente u panoramsku sliku jednog doba, bez obzira gdje i kada smo za koji elemenat saznali i u kojem smo ga okviru učili. Njegova predavanja su pružala jedinstveni poticaj u tom smjeru promatranja i kritičnog procjenjivanja.

Šidak se je tada pripravljao za doktorat, koji je postigao 1935. dizertacijom *Problem bosanske crkve u našoj historiografiji*. Iz Senja je, kasnije, premješten na jednu u zagrebačku gimnaziju, a odatle 1941. prelazi u Hrvatski Izdavački Bibliografski Zavod, gdje postaje članom uredništva *Hrvatske Enciklopedije*. Godine 1943. imenovan je docentom hrvatske povijesti na sveučilištu u Zagrebu, a 1958. postade redovnim profesorom katedre hrvatske povijesti. Općenito ga se smatra najznačajnijim hrvatskim povjesničarom našeg vremena, koji je odgojio naraštaje mlađih hrvatskih povjesničara. Umro je u ožujku 1986., u 84. godini života. Kroz duga desetljeća, poslije mojih

gimnazijalskih dana, bili smo u "dosluhu". To se svodilo na kratke poruke i pozdrave po osobama, koje su putovale između Zagreba i Amerike, a pogotovo na izmjenu publikacija. On bi mi slao *Historijski zbornik* i po koju drugu knjigu, a ja njemu *Croatia Press i Journal of Croatian Studies*. Slao sam isti primjerak na više adresa: i na fakultet i na Povijesno društvo Hrvatske i na još koju adresu, tako da bar koji primjerak stigne do njega. Znam da je nešto od toga dobio, a je li sve, to nikada ne ću znati.

Profesor književnosti bio mi je Vice Zaninović. Rodom s otoka Hvara, svršio je studij u Beogradu, a tada mu još nije bilo ni trideset godina. Ambiciozan, jugoslavenski raspoložen, ali svoje političko uvjerenje nije nametao. Nastojao se probiti za književnog kritičara. Mnogo se bavio studijem književnika Dinka Šimunovića. I kad se o bilo komu govorilo, uvijek je nastojao uplesti Šimunovića, bilo u traženju usporedbe, bilo u traženju oprečnosti. U godini, kad sam ja maturirao, objavio je u Beogradu raspravu o Šimunoviću. Bio je dobar nastavnik, a kako je meni književnost bila draga, bili smo u dobrim odnosima. Susretosmo se jednom, kad je šetao po "mađarskoj rivi". Predloži mi da nastavimo zajedno, pa reče: "Vi, Mirth, dobro pišete. Jel-te, (ovo "jel-te" bila mu je česta uzrečica), da li ste čuli za Budaka"? Nisam znao kuda smjera i zašto me to pita. Odgovorih mu najkraće: "Čuo sam". Tada mi on reče, da je Budak "jedan od onih koji su vani", ali bez obzira na to, da bih trebao potražiti Budakove pripovijesti *Pod gorom i Opanci dida Vidurine*, jer Budak je odličan stilist. Očito je govorio dobronamjerno i nije bilo izazivanje, kako sam se u prvi čas pobojavao. Za vrijeme rata Zaninović se našao u partizanima i nakon kapitulacije Talijana 1943., postao je "direktorom Prve partizanske gimnazije" u Otočcu, što se s komunističke strane uzdizalo u velika promičbena zvona, kao da gimnazija nije postojala prije, nego što oni zaposjedoše Otočac. Zaninović je, kasnije, postao neki viši prosvjetni referent u "Zavnohu", a poslije rata je imao niz drugih administrativnih dužnosti u prosvjetnoj struci. Umro je pred nekih desetak godina.

U vezi sa Zaninovićem spomenut ću, da smo, na gimnaziji, dogovorno s njim, utemeljili Literarnu sekciju, kojoj sam bio predsjednik. U odboru sekcije bilo je nekoliko đaka, među njima i Seka Krmpotić. Seka je bila po razredima godinu dana iza mene, a njezina sestra Neda, dvije. Bile su iz jedne od rijetkih obitelji iz Senja, koje su sloville kao jugoslavenske. Djevojke nije zanimala politika. Po nadimku, koji su Senjani dali obitelji, bile su poznate kao "barunice". Stanovale su na Cilnici i prelazile preko trga u školu, kad i mi, iz zavoda. Znao sam ih dobro. Imali smo i zajedničkih fotografija, kojih sam dosta snimio za tih đaćkih dana u Senju, ali sve propadoše. Neda je, za vrijeme rata, otišla u partizane. Ubrzo se istakla kao prvak u plivanju i kao športski novinar, da bi se kasnije razvila u veliku hrvatsku novinarku. Za vrijeme "Hrvatskog proljeća", postala je glavni politički uvodničar VUS-a, visokotiražnog tjednika i uski suradnik Savke Dabčević-Kučar, predsjednice Centralnog komiteta saveza komunista Hrvatske. Nakon ugušenja "Hrvatskog proljeća" Neda je, u siječnju 1972., izbačena iz partije i zabranjeno joj je da surađuje u "političkim novinama", dapače i u "političkim rubrikama", bilo kojeg lista. Umrla je u lipnju 1974. Komentari Nede Krmpotić, iz toga vremena, vrlo su vrijedan dokumentarni materijal. Valjalo bi ih skupiti, kritički obraditi i objaviti u knjizi.

O zadnjem proslavljenom jubileju - 50. obljetnici smrti Senjanina, Vladimira Čopića, postavljanjem njegova poprsja - nije mi poznato baš ništa, što je tom prigodom rečeno ili napisano. Ali, nije u pitanju sam Čopić, nego i značajna pojedinost iz njegove mladosti: uska politička suradnja i usko prijateljevanje s jednim, školskim drugom, koji je stanovao u "Ožegovićanumu", Lovrom Sušićem. Je li tko to spomenuo? Ako se iz

Sl. 5. Pogled na Senj, usklađenu arhitekturu Obale i unutrašnjeg dijela grada (predio "sv. Križ"); snimljeno s rive sv. Nikole od sjeverozapada oko 1935.

zajedničke slike njihovog djelovanja tog vremena, istrgne jednoga, onda ta slika nije ni potpuna, ni prava.

Vladimir Čopić, pravoslavac, ali Hrvat, komu je otac bio mežnar pravoslavne crkve u Senju, pohađao je gimnaziju, zajedno s Lovrom Sušićem iz Mrkopolja. Bili su vršnjaci, obojica rođeni 1891., uski prijatelji i suradnici. Sušić je stanovao u Ožegovićanumu i bio predsjednik Mladohrvatske organizacije u zavodu, dok je Čopić istovremeno bio predsjednik Mladohrvatske organizacije onih đaka, koji nisu živjeli u konviktu. Obojica su postali pravnici. Čopić je prišao Komunističkoj partiji i poslije prvog Svjetskog rata zauzimao vrlo istaknute položaje, te između ostalog bio komunistički poslanik u Ustavotvornoj skupštini u Beogradu. Često zatvaran zbog revolucionarne djelatnosti, odlazi 1925. u Moskvu, vrši razne funkcije u Kominterni, a za vrijeme španjolskog građanskog rata, zapovjednik je američke komunističke brigade "Lincoln". Godine 1938. se vraća u Sovjetski Savez i poslije toga ništa se više ne zna o njemu.

Lovro Sušić je, 1935., izabran za narodnog zastupnika Hrvatske seljačke stranke, za kotar Slunj. Nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske postaje u prvoj vladi ministrom narodnog gospodarstva, a kasnije Ministrom Postrojnikom Ustaškog pokreta. Umro je u izbjeglištvu, u Caracasu, u Venezueli, u siječnju 1972. Koliko mi je poznato, Čopić i Sušić koji iz zajedničkog ishodišta krenuše različitim političkim putovima, ostadoše u prijateljskim odnosima, dok ne izgubiše svaku vezu, nakon Čopićeva odlaska u Sovjetski Savez. Jesu li ti odnosi istraživani i kakvi su rezultati? U svakom slučaju, sudbina ove dvojice ljudi ima mnogo veću povijesnu težinu od običnih životopisnih podataka, važnih za njih kao osobe, jer oličuju daleko širu problematiku cijelog jednog razdoblja u životu hrvatskog naroda.

Ovih nekoliko sjećanja neka budu u spomen senjskih đaka i Senja, a posebno prijatelja profesora Pavla Tijana, autora značajne rasprave o Senju u povijesti i kulturi hrvatskog naroda, objavljene još prije Drugog Svjetskog rata u Hrvatskoj, kao i mnogih

njegovih članaka. Tijana osobno upoznah u Madridu, pred Božić 1947., - u gradu, u kojem je, 1616., podpisan mirovni ugovor o raseljenju senjskih uskoka u Liku, upravo u područje mojega rodnog kraja. I on i ja, i mala skupina Hrvata, "raseljenjem" smo došli u sam Madrid, a ja, nakon nekoliko godina u Španjolskoj, kao i mnogi drugi otišao sam još dalje, na drugi kontinent. Bili smo svi mi tada, u međunarodnim ugovorima, upisani u kategoriju "raseljenih osoba" - displaced persons. Uže sam se povezao s Tijanom i trajno sam mu zahvalan na pomoći i savjetu, koje je on, kao stariji i iskusniji, nesebično pružao. Ta je povezanost bila veliko olakšanje u tim prvim godinama izbjegličkog života. Tijan i dalje obilno doprinosi hrvatskom kulturnom radu u emigraciji. A koliko bi bio mogao učiniti da je, umjesto uređivanja španjolskih enciklopedijskih izdanja, mogao nastaviti radom u uređivanju *Hrvatske Enciklopedije*, koja je, krajem rata, nasilno ugušena. U prkos svih razaranja, uništenja, raseljenja, rekao bih da izreka: "Čuvaj se senjske ruke" - a dodao bih "i pera u senjskoj ruci" - ostaje i nadalje neporeciva istina.

Članak "Svjetionik pod Nehajem" napisao je *tnž. Karlo Mirth*, a objavljen je u "Hrvatskom kalendaru" za godinu 1991. u Chicagu. Članak je sjećanje na autorovu mladost, stari uskočki grad Senj, slavnu senjsku gimnaziju te mnoge znamenite ljude koji su ili rođeni Senjani ili su u Senju polazili škole i djelovali. Premda članak nema znanstvene pretenzije, ipak ima određenu znanstvenu i još više dokumentacionu vrijednost. Autor na slikovit način, prožeto istinskim dubokim ljudskim osjećajima i domoljubljem, spominje događaje i sjeća se ljudi sudbinski vezanih za noviju senjsku ali i opću hrvatsku povijest. Članak ima i posebnu vrijednost jer spominje neke ljude i događaje o kojima se ranije nije mogla prikupljati niti građa, a kamoli je objavljivati u javnosti. Razlozi su ovo zbog kojih članak "Svjetionik pod Nehajem" donosimo u izvornom obliku u Senjskom zborniku 19/1992.

Na ovaj se način u Senjskom zborniku započinje objavljivanje memoarska građa-sjećanja koja moraju biti istinita i imati znanstveni pristup. Posebnu pozornost Gradski muzej Senj posvećivat će sustavnom prikupljanju, obrađivanju i objavljivanju građe koja se odnosi na prilike u Senju i široj okolici između dva svjetska rata, te posebno II. svjetski rat i poratno vrijeme od 1945. do 1950.

Glede rečenoga, molimo čitatelje za pomoć u prikupljanju dokumenata, fotografija, korespondencije, domaće i inozemne literature koja opisuje prilike i sudionike toga vremena, te druge uspomene i svu građu vezanu za noviju senjsku i hrvatsku povijest.

Uredništvo

DER LEUCHTTURM VOR NEHAJ

Zusammenfassung

In dieser Arbeit erinnert sich der Autor an die Tage seiner Schulung im Senjer Gymnasium 1932 - 1936. Der Artikel ist weit von der Heimat entstanden, und der Autor ist sehr zufrieden, weil er die Gelegenheit hat seine Erinnerungen zu beschreiben. Er erwähnt wichtige Momente und Leute aus Vergangenheit der Stadt Senj, und schildert die Atmosphäre die im Senjer Gymnasium und im Konvikt "Ožegovićanum" herrschte. Einige Lehrer, die an ihn größten Eindruck gemacht haben, hebt er besonders hervor: das sind Prof. Jaroslav Šidak und Prof. Vice Zaninović.

Am Ender erinnert sich der Autor des Artikels an seinen Freund, Prof. Pavao Tijan, den Autor der bekanntesten Erörterung über Senj und über seine Rolle in Vergangenheit und Kultur des kroatischen Volkes.